

Алтернативен модел на пенсионното социално осигуряване в България

Сашо Ангелов¹

Резюме: В статията се разглежда историческото развитие на съвременната пенсионна система в Република България, от нейното създаване до днешни дни. На основата на направения анализ, съобразен със съвременните техники, предлагани от информационното общество, се предлага нов модел за определяне на размера на индивидуалната пенсия, базиран на едновременното действие на отложения доход, разходопокривния и солидарния подход.

Ключови думи: пенсия, обществено осигуряване, модел „Бисмарк“, отложен доход, разходопокривен модел, солидарен подход.

JEL: K31.

Свободното движение на хора, стоки, капитали и услуги и съвременните технологии на информационното общество изискват нови политически решения, свързани с дългосрочното пенсионно осигуряване. Налице е необходимостта от нов ясно дефиниран инструментариум за управление на системата в дългосрочен план, съобразен с новите икономически реалности. Увеличава се броят на скептиците към действащия пенсионен модел, който не гарантира запазването на жизнения стандарт при нарушена или загубена работоспособност. Демографските процеси постепенно нарушават съотношението между работещи и пенсионери, като поставят на изпитание устойчивостта на пенсионната система. Тя е от този вид системи, при които най-

малкото сътресение в нея дава отражение в доходите на населението в дългосрочен период. По тази причина пенсионната система не може да бъде реализирана, без ясно да бъде дефинирано мястото и активното участие на държавата в процеса.

Целта на настоящата разработка е да се изследват силните и слаби страни на националната пенсионна система в исторически аспект и на базата на това изследване да се предложи нов модел (нова формула) за определяне на индивидуалната пенсия за изслужено време и старост, базиран на принципа на отложения доход, като се запазят действащите подходи, а именно – разходопокривният и солидарният.

Изследователските задачи, които обслужват поставената цел, са: (1) изследване на силните и слабите страни на действащия модел в исторически аспект; (2) построяване на концепция за реализация на поставената цел съобразена с инструментите на съвременното информационно общество; (3) визуализиране на идеята чрез математическа формула и пример за прилагането ѝ.

Обект на разработката е моделът на определянето размера на индивидуалната пенсия.

Предмет на разработката е представянето на алтернативен модел на пенсионно осигуряване в Република България.

Пенсионното осигуряване се свързва с дългосрочно² участие в осигурителния процес. За сегашното поколение в Република България, участието с осигурителни вноски

² "дългосрочно" е когато е по-дълго от една бюджетна година.

¹ Сашо Ангелов е доктор, преподавател в Стопанския факултет на СУ "Св. Климент Охридски", e-mail: trudem@abv.bg

Дискусия

е средно 30 години и средно 10 години получаване на пенсия, в зависимост от средната продължителност на живот. Какво се случва през тези години? През годините, в които лицето се осигурява за бъдеща пенсия, и през годините, при които получава очакваната пенсия, се реализират два цикъла – икономически и житейски. Икономическият цикъл, според различните автори бива – дълъг (Кондратиев) между 40 и 60 г., среден (Жюглар) между 6-7 до 10-11 г. и къс между 3 до 5 години. Икономическият цикъл има четири основни периода – подем, рецесия, депресия и оживление. Житейският цикъл, при средна продължителност на живот 80 години, се разделя (твърде условно) на три периода – детство (14-20 год.), трудоспособен период (20-50 год.) и старост (5-10 год.). Както е видно, периодите от икономическия цикъл не съвпадат с периодите на жизнения цикъл, но оказват огромно влияние върху осигурителния процес. В периода, когато е налице подем на икономиката, доходът на отделните лица се увеличава, размерът на осигурителните вноски също се увеличава, а това от своя страна дава отражение върху очакванията за растеж и на получаваните пенсии. Интересен е периодът, в който икономиката преминава през рецесия, депресия и оживление, но още не е в състояние на подем. През този период, следвайки икономическата логика, размерът на получаваната от пенсионера пенсия също би трябвало да намалява. Следвайки флукуацията³ на икономическия цикъл и разминаването във времето между икономическия цикъл и жизнения цикъл, то на преден план излиза необходимостта от балансър на системата. Такъв балансър в исторически план се проявява държавата с нейните административни и финансови възможности. За нуждите на балансъра се реализират редица основополагащи принципи като „солидарния“, „разходопокривния“, „фондовия принцип“.

Солидарността е ключов елемент в

³ fluctuare - вариране, колебание.

Алтернативен пенсионен модел

действащите европейски пенсионни системи. В нито една държава не се проявява солидарността в идеалния вид. В системата „Бевъридж“ солидарността е общонационална, докато в системите от типа „Бисмарк“ солидарността се проявява както между поколенията, така и между самите участници в осигурителния процес. Исторически българската система е развита и се базира на Бисмарковия модел. През последните години (след въвеждането на Кодекса за социално осигуряване) редица политици разшириха действащия национален модел, като наложиха прилагането на солидарния принцип и между участвали и неучаствали (недостатъчно осигурени, инвалидни пенсии и др.) в осигурителния процес. С въвеждането на Кодекса за социално осигуряване на националния пенсионен фонд се вмениха и редица социални функции, които са от правомощията на социалното подпомагане. С тези промени се наруши основното правило в дългосрочното осигуряване, а именно – право на достъп до пенсионния фонд да имат само тези, които имат изискуемия брой години (месеци) участие в осигурителния процес с осигурителни вноски. Това изкривяване на модела доведе до формирането на съществен дефицит във фонд „Пенсии“, което гарантира нисък размер на пенсията, несъизмерим с покупателната способност на отложените доходи.

Разходо-покривният подход⁴ (2) е основен инструмент, чрез който се реализира Бисмарковият модел. При разходо-покривния подход участващите в осигурителния процес лица преотстъпват във времето на съответната държавна институция (или специално създаден фонд контролиран от държавата) част от своя доход, като, позовавайки се на законови текстове, очакват в бъдеще време да получат преотстъпения доход под формата на пенсия. Основната цел на разходопокривния подход е запазването на покупателната способност на преотстъпения доход. Държавата (или съответният фонд) набира от осигурените лица парични суми

⁴ PAY-AS-YOU-GO (PAYG) система.

Дискусия

под формата на осигурителни вноски и с тях през същия месец изплаща дължимите пенсии. Процесът на преотстъпването е добър при подем на икономиката. Но какво се случва, когато икономиката се намира в рецесия, депресия и оживление? В тези периоди държавата е длъжна да покрива недостига, защото в периода на подем тя е използвала частни парични средства (личен доход), без да заплаща полагаемата се цена (лихва). В случая е налице институционална независимост от банковата система.

Фондовият принцип е доказал своята ефективност през годините. Създаването и функционирането на специализиран фонд, в който се акумулира паричният ресурс, предназначен за пенсии, служи за буфер, чрез който се балансират колебанията в икономическите цикли. Специализираният фонд е откъснат от държавния бюджет, независимо че обикновено изпълнява общодържавни функции. Той може да генерира целеви финансов резерв, когато икономиката е в подем и да компенсира недостига на финанси през останалите три икономически периода. Недостигът задължително се компенсира чрез инструментите на държавата. Редица политици твърде често поставят въпроса за управлението на паричния ресурс от повече от един фонд. Това е приложимо, когато пенсията се идентифицира с цена. За съжаление на тези политици, пенсията не може да се идентифицира с цена (в икономически аспект). Още повече че самото управление има цена (издръжка) и увеличавайки броя на фондовете, ще се увеличат разходите за издръжката на съответния фонд. Съгласно европейската статистика за фондовото управление на социалните системи всеки следващ фонд увеличава разходите за управление минимум с 30 %. Фондовият принцип на управление на средствата за пенсия се прилага както при разходо-покривния подход, така и при капиталовия.

Против „разходопокривния“ подход са защитниците на **капиталовия принцип**. При този принцип всяко икономически активно лице акумулира определен паричен ресурс в

персонална осигурителна сметка и когато то самото реши (или изпълни условията за това право), започва да черпи от този ресурс за пенсия. Приемливата страна на този модел се състои в това, че този вид ресурс може да се онаследява, разходва и управлява от самия осигурен. Този спестовен вид на социално осигуряване е ефективен, ако доходността на осигурителния фонд е по-голяма от доходността, която предлагат банките. Прилагането на капиталовия принцип изисква акумулирането на големи финансови резерви, но заделянето на големи резерви, според защитниците на разходо-покривната система, е опасно от политическа гледна точка. Основен недостатък на капиталовия принцип е дългосрочният период на акумулиране и липса на предсказуемост на политическите трансформации в обществото. В миналото са правени опити (Германия 1900-1923 г.) за преминаването от разходо-покривния модел към капиталов⁵, но всички тези опити са се оказали неефективни, защото от икономическа гледна точка капиталовият подход е по-скъп от разходо-покривния. За да се премине от „Бисмарковия“ към „индивидуалния капиталов“ модел в съвременна България, като се приложи шоковият принцип, защото друг вид е практически неприложим, е необходим еднократен финансов ресурс в размер на 300 милиарда лева.

В академичните среди много често се съпоставят двата термина за пенсия – „**преотстъпен доход**“ и „**отложен доход**“. Кои са силните и слабите страни на разглежданите термини? За всеки непредубен е ясно, че пенсията представлява личен доход, чието ползване се отлага във времето. Основен елемент за придобиването на право за получаване на пенсия е участието в процеса с осигурителни вноски. Застъпниците на тезата за „преотстъпен доход“ виждат в дългосрочното пенсионно осигуряване по-силното проявление на солидарната компонента, която дава правото на политиките да разполагат с пенсионния

⁵ Под формата на колективно капиталово натрупване.

ресурс за нуждите на социалното подпомагане. „Преотстъпеният доход“ е модел на вторично⁶ преразпределение на личните доходи чрез политически инструменти. Прилагането на социалната компонента намалява реалния доход, получаван от лицата под формата на пенсия. „Отложеният доход“ съдържа в себе си капиталова компонента. Отложеният доход позволява едновременно проявление на капиталовия пенсионен модел и разходопокривния подход.

I. Ретроспективен анализ на моделите на пенсионно осигуряване

Началото на XXI век поставя нови предизвикателства пред развитието на човечеството. Пред тези предизвикателства се изправя и пенсионната система – една алтернатива на трудовата реализация.

За родоначалник на съвременната пенсионна система се счита Ото фон Бисмарк (Железният канцлер), който лансира и реализира най-разпространения социален модел през далечната 1889 г. в Германия. Създаването на немския социален модел от Ото фон Бисмарк е предизвикан както от развитието на технологиите, така и по чисто политически причини.

Какво представлява моделът Бисмарк? Моделът Бисмарк се основава на индивидуалното участие чрез осигурителни вноски на базата на генериране на личен доход, основан на трудова реализация. Още когато се обсъжда въвеждането на модела, се поставя на дискусия какъв да бъде той – „капиталов“ или „разходо-покривен“. Надделява позицията за преимуществата на разходопокривния метод, който по актюерски разчети е по-евтин метод и натрупаните резерви са по-малки в сравнение с чистия капиталов принцип.

Законът, приет през 1889 г., покрива рисковете за инвалидност и старост. В началото, по този закон пенсии за старост се получават при навършването на 70 години

⁶ Първичното е чрез данъчното облагане на личните доходи.

след осигурителен период от 1200 седмици (23 г.), като след 1916 г. правото се придобива след навършени 65 г. (2) Средната пенсия за старост през първите години при модела „Бисмарк“ е около 28 % от средната работна заплата в страната. Когато се разглежда моделът „Бисмарк“, не може да се подмине фактът, цитиран от Андриел Паркър Рандал (1), че когато Бисмарк въвежда пенсионна система в Германия на 100 работещи е имало 3-ма пенсионери и тези пенсионери са получавали пенсия между 3 и 7 години, като средната продължителност на живот в Германия е бил 45 год⁷.

Постепенно моделът „Бисмарк“ се доразвива и променя през годините независимо от постоянната промяна на условията, в които той се реализира. Налице са постоянни опити за неговата отмяна и/или промяна, но той продължава да действа след такива политически и икономически трансформации като Първата световна война, Втората световна война, разрушителната хиперинфлация и Голямата депресия от 30-те години и т.н. Въпреки своите недостатъци, гениалността на модела „Бисмарк“ се състои в това, че дори при тежката икономическа криза в началото на XXI век Германия е най-добре развиващата се държава в Европейския съюз. В крайна сметка моделът „Бисмарк“ утвърждава значението на държавата през годините след края на XIX век.

Вторият по сила пенсионен модел е моделът „Бевъридж“. Основният принцип на този модел е правото на достъп до системата да имат всички граждани на съответната страна (Великобритания), независимо дали са реализирали доходи чрез труд или не. Моделът „Бевъридж“ се приема като грижа за бедните. Финансирането на този тип модел се базира на основата на „данък доход“. Моделът „Бевъридж“ включва цялото население, осигурява доход в рамките на допустимото (екзистенциминимума) и гарантира „минимален стандарт на живота“.

⁷ Към днешна дата средната продължителност на живот в Германия е 82 г.

Дискусия

И двата вида пенсионни модели – Бисмарк и Бевърлидж, наред с наличието на специфични различия, притежават и редица общи черти, като:

1. наличието на колективно-солидарна основа;
2. прилагането на разходопокривния подход;
3. участието на държавата, като балансьор и осигурител.

II. Анализ на националната пенсионна система

Пенсионното осигуряване в България има твърде богати традиции, но от самото начало то е поставено на основните принципи, дефинирани от Ото Бисмарк. Началото на съвременното пенсионно осигуряване се поставя в текстовете на Търновската конституция и последвалите многобройни законови текстове, доразвиващи и променящи материята. Само до 1910 г., според Никола Константинов (4), са приети над 27 закона по тази материя. След учителите (1888 г.) обхватът на осигурените лица постепенно се разширява и към пенсионната система се приобщават свещениците (1889 г.), военните и чиновниците от военното ведомство (1891⁸), наемните работници (1905), по-късно журналистите (1924), адвокатите (1936) и други. През този период изискването за отпускането на пълна пенсия се променя през годините от 35 на 40 г. пълн трудов стаж. След 1921 г. практически се въвежда и осигуряването за първа категория труд (държавни работници при мини Перник). През 1935 г. със законови текстове в България се въвежда капиталово-покривният принцип, на мястото на разходо-покривния за новоотпуснатите пенсии (4). Пенсията се състои от две части – еднакъв размер за всички и добавка за лично участие (доброволно осигуряване). Пенсията за старост се определя като набраната сума по личната сметка на осигу-

рения и се превръща в пожизнена рента (4). От самото начало пенсионното осигуряване е регулирано, финансирано и управлявано от държавата. През 1941 г. социалното осигуряване се отделя от държавата и се управлява от самостоятелен фонд.

През 1951 г. с приемането на Кодекса на труда се доразвива новата политическа визия за формирането и управлението на пенсионната система в България. Съществуващите пенсионни фондове се огържавяват. След този акт на правителството пенсионната система няма никакви проблеми с финансовите ресурси. Пенсионното законодателство продължава своето развитие чрез текстове на Закона за пенсиите (от 01 януари 1958 г.) и Правилника за неговото прилагане (Правилник за категоризиране на труда), като дял III от Кодекса на труда продължава да действа успоредно със Закона за пенсиите. Размерът на пенсията се определя от предпочетени (избрани) от лицето три последователни години от последните 15 и при 25 години трудов стаж и 60-годишна възраст за мъжете и 20 години трудов стаж и 55-годишна възраст за жените⁹ (за III кат. труд).

След 10 ноември 1989 г. започна преходът към пазарно ориентирана икономика. От 1 януари на 2000 г. влиза в сила Кодексът за социалното осигуряване. С него се въвежда за първи път точковата система за получаване право на пенсия. Точковата система представлява сума от сбора на осигурителния стаж и възрастта (след 2000 г.), които дават възможност за пенсиониране при 100 точки за мъжете и 90 за жените. Запазва се ограничението за възраст от Закона за пенсиите, а именно, че право на пенсия придобиват мъжете при навършена възраст от 60 години, а за жените – 55 години. След 2000 – та година се промениха не само параметрите, начинът на изчисляване на пенсията, но и се създават още два стълба на пенсионното осигуряване и от система само с една пенсия се пре-

⁸ В скобите се посочва първия закон, който се отнася по съответната тематика.

⁹ Закон за пенсиите чл.2 б. "в", отменен през 1999 г.

мина към система с три пенсии (държавно обществено осигуряване, допълнително задължително и допълнително доброволно осигуряване в частни пенсионни фондове). Дефинирани и въведени бяха Универсален фонд и професионални фондове в допълнителното задължително осигуряване.

През следващите години, особено от началото на 2011 г. се предприемат законодателни стъпки за промяна на критериите за придобиване право на пенсия. Премахва се точковата система. Създава се нов модел на постепенно нарастване на годините за достъп до системата, като се отчита нарастването на средната продължителност на живота на населението. Крайната цел е правото на пенсия да бъде придобито при достигането на 63-годишна възраст за жените през 2026 г. и 65-годишна възраст за мъжете през 2024 г.

Съгласно действащия към момента на изготвянето на това изложение основен инструмент за определянето на индивидуалния размер на пенсията е индивидуалният коефициент (ИК)¹⁰. В резултат на направената реформа през 1997 г. за нуждите на новоотпуснатите пенсии индивидуалният коефициент е съставен от две съотношения – за периода до 31.12.1996 г. (ИК1) и за периода след 01.01.1997 г. (ИК2).

ИК1 = (средномесечния осигурителен доход на лицето за избрани три последователни години осигурителен стаж от последните 15 години до 01.01.1997 г. (36 месечен период)) / (средномесечната работна заплата за същия период);

ИК2 = (средномесечния осигурителен доход на лицето за периода след 01.01.1997 г.) / (средномесечния осигурителен доход за страната за същия период);

ИК = (ИК1 x 36 + ИК2 x брой месеци участие) / (36 + брой месеци участие).

Доходът, от който се изчислява пенсията, се определя, като средномесечният осигурителен доход за страната за 12 календарни месеца преди месеца на отпусна-

¹⁰ Чл.70 от КСО.

не на пенсията се умножи по индивидуалния коефициент на лицето¹¹.

Размерът на индивидуалната пенсия (ИП) се определя по формулата:

ИП = (СОД за страната) x ИК x (осигурителен стаж)

Забележка:

- СОД за страната – среден осигурителен доход за страната в периода на осигурително участие на лицето;
- ИК – индивидуален коефициент;
- Осигурителен стаж в брой месеци.

При тази формула участват параметри, намиращи своето проявление в различен времеви период, което дава реално отражение върху покупателната способност на получаваната пенсия.

Същевременно, прилагайки модела за средномесечния осигурителен доход за страната за последните 12 календарни месеца, задължително се изисква административно решение за осъвременяването на вече отпуснатите пенсии. Преобладаващата част от държавите, които прилагат модела „Бисмарк“ за ежегодно индексирание на отпуснатите пенсии, прилагат механизма на „**златното швейцарско правило**“.

Какво представлява то? Съгласно „златното швейцарско правило“ пенсиите се увеличават ежегодно с процент, равен на 50 % от ръста на осигурителния доход и 50 % от ръста на инфлацията. Това означава, че ако за предходната година осигурителният доход има ръст от 5 %, а инфлацията е 3 %, то по „златното правило“ индексацията на пенсията ще бъде 4 %. След 01.01.2012 г. индексацията е в пряка зависимост от политическите решения, които намират своето правно основание чрез Закона за бюджета на ДОО.

Въвеждането на тристъпковия модел на пенсионното осигуряване и постоянните промени в модела с цел намаляване на разходната част на фонд „Пенсии“ постепенно сне доверието от действащата пенсионна система. Според източници на КНСБ, цитирани от Евгения Европейска (3), през 1988

¹¹ Чл. 70 ал.2 от КСО.

Дискусия

година 90 на сто от работещите българи са внасяли вноски за пенсия, а през 2010 г. те са 58 на сто. Същевременно през 2010 г. 60 % от пенсиите са от средства на държавния бюджет.

Когато се обсъжда пенсионната система, не бива да се пропуска споменаването на т.н. „инвалидни пенсии“. Според действащото законодателство те се плащат от два приходиизточника – Републикански бюджет (социални пенсии за инвалидност и др.) и от Националния осигурителен институт. Най-голям дял заемат пенсиите за общо заболяване. За конкретизиране на мястото на инвалидните пенсии не може да не се споменат и конкретни числа, а именно – за периода 2000 – 2010 г. броят на инвалидните пенсии се увеличава над 2,7 пъти (от 324 хил. на 862 хил.), като разходите нарастват повече от 5,7 пъти (от 244 млн. лв на 1398 млн. лв) (5).

Горепосочените числа са най-красноречивото доказателство, че наложеният тристълбов модел не работи.

Изводи:

1. Практиката доказва, че в исторически план при дългосрочното социално осигуряване (пенсионно осигуряване) капиталовият принцип не е ефикасен, защото няма съвпадение във времето между икономическите цикли (рецесия, депресия, оживление и подем – 7-11 год.) и пенсионно осигурителния цикъл (30 към 10 год).

2. Без държавна намеса и държавно участие е невъзможно функционирането на дългосрочното (пенсионно) осигуряване, защото държавата е основен участник в осигурителния процес, като осигурител и същевременно основен регулатор на трудовата заетост.

3. Постоянните промени на действащото законодателство, свързано с пенсионната система, са свързани с огромното желание на политиците (а и на синдикатите) да управляват огромния паричен ресурс, предназначен за пенсия, защото не е тайна, че той притежава възможността

да генерира административна рента за управляващите го.

III. Алтернативен модел

Реализацията на съвременното информационно общество и характерните за него технологии в битието на съвременния човек не могат да не дадат отражение върху съвременното развитие на пенсионната система. Обработването на информацията в реално време, желанието на всеки човек да управлява както настоящето, така и собственото си бъдеще, поставя на дневен ред търсенето и обсъждането на нови модели на пенсионната система. Както вече бе упоменато, пенсионната система представлява дългосрочно участие в един финансов процес, чийто резултат се проявява с пълна сила далеч във времето – след 30-40 години. По тази причина и поради това, че продължителността на живота, степента на работоспособност и постоянно променящата се икономическата среда, в която се реализира този финансов процес, е съпроводен с голяма доза риск и непредсказуемост. Исторически погледнато пенсионната система е доказала своята необходимост. Всяка следваща година под въздействието на новите технологични промени пенсионният модел изисква нова актуализация при запазване на основните принципи.

Какви са основните изисквания към пенсионния модел дефиниран от съвременното общество? На първо място, самият модел е длъжен да създава **„Социална сигурност на човека“**¹², като член на общество с еднакви интерес, да гарантира осъществяването на икономически, социални и културни права, съпоставими с покупателната способност на преотстъпените финансови ресурси под формата на осигурителни вноски.

На второ място, дългосрочното пенсионно осигуряване и осигуряването на адекватна пенсия за хората, които са загубили своята работоспособност не може да мине без активното участие на държавата. Дър-

¹² Чл.22 от „Всеобщата декларация за правата на човека“.

жавата е призвана да бъде балансатор при прилагането на разлого-покривната система. Никои не отрича участието на частните финансови ресурси, частните фондове и частната пенсионна система, но за да функционират ефективно двете системи – обществената и частната, е необходимо ясно разграничаване на полето на изява на всяка система, със съответните права и отговорности. Негопустима е намесата на държавата в структурирането, управлението и генерирането на финансовите ресурси в частната пенсионна система, както и прилагането на чисто пазарни принципи в обществената система. Пазарната пенсионна система трябва да работи на чисто пазарни принципи, позовавайки се на договорната основа. Основен принцип на частната пенсионна система трябва да бъде доброволността, защото задължителното осигуряване е в пряка зависимост от принципа „солидарност“.

Базирайки се на горепосочените елементи, променящи развитието на човечеството и на дефинираните поне три основни елемента за една съвременна осигурителна система, считам, че е настъпил моментът за преосмисляне и преформатиране на дългосрочното обществено (пенсионно) осигуряване. Основополагащите елементи на този (нов) модел са:

- **горазвиване** на Бисмарковия модел за пенсионното осигуряване, използвайки инструментите на съвременното информационно общество;
- прилагане принципа на **отложения** доход, като елемент от индивидуалното участие на всеки отделен човек в даден пенсионен фонд.
- **горазвиване** участието на държавата, като гарант на доходите на социално слабите слоеве от обществото и **балансатор** в бюджета между приходната и разходната част на пенсионния фонд през годините.

Нарастването на средната продължителност на живота в България – от 51,75

г. на 73,60 за периода от 1935 г. до 2010 г. поставя на дневен ред един основен въпрос, а именно – колко време трябва да се правят осигурителни вноски, така че да се запази покупателната способност на получаваната пенсия. Нарастването на продължителността на живота за последните 75 години с повече от 21 години (8) представлява огромно предизвикателство пред политиките и актьорите, осигуряващи очакваното развитие на самата система. Постепенно с увеличаването на действителната продължителност на живота, практически се увеличава работоспособността на всеки човек. Това поражда необходимостта да се търси баланс между необходимото и възможното във финансово изражение. По тази причина само новият Кодекс за социално осигуряване от 2000 год. е променян повече от 90 пъти (до края на 2012 г.). Това показва, че още не е дефиниран идеалният вариант на системата, като не бива да се пренебрегват новите технологии позволяващи обработването на информацията в реално време, които предоставят нови възможности за усъвършенстването на пенсионната система и то не само в частта администриране.

На базата на гореизложените възможности считам, че е настъпил моментът за въвеждането на нов модел („модела“) на пенсионното осигуряване в Република България.

Той трябва да се състои от следните елементи:

1. държавно гарантирана пенсия (минимална пенсия) за лицата без участие в осигурителния процес и за тези, на които не достига осигурителното участие за получаването на минималната пенсия, като за изключенията се въведат корекционни коефициенти. Финансирането на държавно гарантираната пенсия е за сметка на Републиканския бюджет (чрез данъчната система) и съвпада със социалната пенсия.

2. за всички участници в осигурителния процес размерът на индивидуалната пенсия да се определя на базата на „отложен“ го-

Дискусия

ход. Достъпът до индивидуалната пенсия да бъде на основата на участие в осигурителния процес и достигане на определена възрастова граница.

3. периодът на участие в осигурителния процес е равен на четири периода. Или три осигурителни вноски осигуряват размера на една месечна пенсия (под формата на отложен доход).

4. Всички физически лица получаващи доход подлежащ на облагане с „данък доход“ (7) задължително правят осигурителна вноска в солидарния гържавен фонд в размер на 3 % от своя доход, което ще осигури един финансов ресурс в размер на над 600 млн. лв (на база 2010 г.), като общата осигурителна тежест не се променя.

5. солидарността от „отложения“ доход не бива да бъде по-голяма от 10 %.

Исходни параметри за реализацията на алтернативния модел:

1. Месечен осигурителен доход на лицето за съответния месец.
2. Месечен осигурителен процент на лицето за съответния месец.
3. Брой месеци с участие на лицето в осигурителния процес.
4. Критерий за придобиване право на пенсия (допускане в системата) – минимален брой месеци с участие в осигурителния процес, навършване на определена възраст.
5. Средномесечен осигурителен доход за пенсионния фонд, през който лицето е имало участие с осигурителни вноски (на база информация от пенсионния фонд).
6. Средна продължителност на живота, към датата на отпускането на пенсията.
7. Очаквана средна продължителност на получаване на пенсията, към датата на отпускане на пенсията.

Математически „моделът“ може да приеме вида:

1. Определяне на общата сума на **личния преотстъпен доход** (лична вноска) за

целия период на участие в осигурителния процес (ЛПД):

$$\text{ЛПД} = \text{SUM} [(\text{ЛМОД}_1 \cdot \text{ЛМО}\%_1) + (\text{ЛМОД}_2 \cdot \text{ЛМО}\%_2) + \dots + (\text{ЛМОД}_n \cdot \text{ЛМО}\%_n)] \quad (1)$$

където:

- ЛМОД е личен месечен осигурителен доход;
- ЛМО % – личен месечен осигурителен процент за съответния месец.

Заб.: ЛПД се коригира с дните на участие на конкретното лице през месеца в осигурителния процес (в дни).

2. Определяне на **средномесечния осигурителен доход** за страната в периода на осигурителното участие на лицето (СОД):

$$\text{СОД} = (\text{ССМОД}_1 + \text{ССМОД}_2 + \dots + \text{ССМОД}_n) / \text{брой месеци осигурително участие} \quad (2)$$

където:

- ССМОД е средностатистическият месечен осигурителен доход, изчислен на база лично участие в осигурителния процес.
3. Определяне на **средномесечната пенсия (СМП)** на база средностатистическа продължителност на получаваната пенсия:

$$\text{СМП} = \text{ЛПД} / (\text{брой години} \cdot 12), \text{ в лв.} \quad (3)$$

4. Определяне на **индивидуалния пенсионен коефициент (ИПК)** отнесен към СОД.

$$\text{ИПК} = \text{СМП} \cdot 100 / \text{СОД}, \text{ в \%} \quad (4)$$

5. По този начин във формулата за определяне размера на индивидуалната пенсия има само една променлива величина. Това е Средномесечният осигурителен доход за страната, който се определя ежегодно с бюджета на пенсионния фонд (НОИ). Конкретният размер на **индивидуалната пенсия (ИП)** се определя по формулата:

$$\text{ИП} = \text{СОД} \cdot \text{ИПК}, \text{ в лева} \quad (5)$$

Пример: Исходни параметри – 540 месеца осигурително участие (45 години), при 400 лв. среден личен осигурителен доход и 600 лв. средномесечен осигурителен доход за страната; среден осигурителен процент – 15 %; пенсиониране при навършване на 65 г., при отчетена от националната

Дискусия

статистика средна продължителност на живота към датата на пенсиониране – 75 години, или 10 години средна продължителност за получаване на пенсия.

1. **ЛПД** = $SUM [(400 * 15\%) + (400 * 15\%) + \dots + (400 * 15\%)] = 540 * 60 = 32'400$ лв.

2. **СОД** = $(600 + 600 + \dots + 600) / 540 = (600 * 540) / 540 = 600$ лв.

3. **СМП** = $32'400 / (10 \text{ години} * 12 \text{ месеца}) = 270$ лв.

4. **ИПК** = $270 * 100 / 600 = 45 \%$

По този начин размерът на индивидуалната пенсия (**РИП**) се индексира автоматично на база средномесечен осигурителен доход (**СМОД**).

РИП (при 800 лв СМОД) = $800 * 45 \% = 360$ лв.

Изводи:

1. Този метод позволява пенсията за всяко лице да бъде предсказуема, като съчетава едновременно проявление на разходо-покривния подход с капиталовия принцип (набирателна сметка).

2. Моделът се администрира лесно, като пенсията се индексира ежемесечно на база действителен средномесечен осигурителен доход, реализиран през предходния месец.

3. Прилагането на метода превръща държавата в гарант за доходността на заделените за пенсия парични ресурси, защото при разходо-покривния метод не участва банковата система, а само държавата като гарант и балансатор на паричните потоци във фонд „Пенсия“.

4. Конкретният месечен размер на индивидуалната пенсия отчита покупателната способност на пенсията отнесена към покупателната способност на отложения доход под формата на осигурителна вноски.

За реализацията на модела е необходимо:

1. НОИ да въведе „Начално салдо“ за направените осигурителни вноски преди въвеждането на персоналния регистър.

2. Ежегодно в държавния бюджет да се посочват сумите на направените, но неизползвани осигурителни вноски през годините за всеки участник в задължителното

Алтернативен пенсионен модел

пенсионно осигуряване, като „Задължения“.

Заключение:

- Предлаганият алтернативен модел на пенсионно осигуряване:
 - значително опростява определянето на индивидуалната пенсия;
 - създава предсказуемост на участниците в осигурителния процес;
 - създава условия за оцеляването на всеки гражданин в Република България.
- Моделът създава формула с една променлива.
- Моделът представлява микс между модела „Бевърлидж“ и модела „Бисмарк“, съобразен с възможностите на съвременното информационно общество.

Литература

- Европейска, Евз., „КНСБ поведе битка срещу дефицита в пенсионната система“, <http://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/knsb-povede-bitka-sreshtu-deficita-v-pensionnata-sistema,106302/>
- Константинов, Н. „Социалното осигуряване в България – 1888-1951 г., Национален осигурителен институт, София 2003 г.
- Национален осигурителен институт - www.noi.bg
- Национален статистически институт - www.nsi.bg
- Рандал, Андриел Паркър, Държавната пенсионна система е спирачка за икономическото развитие на България, <http://blog.andriel.com/category/rabotna-zaplata-i-osigurovki/page/2/>;
- Регламент 1408/71 и 883/2004 на ЕП за координация на системите за социална сигурност.
- Тодоров, Ал., „История на първата пенсионна система в Германия от времето на Ото фон Бисмарк“, <http://alexanderbtodorov.wordpress.com/2012/01/07/bismarck-pensions/>, 07/01/2012